

Харитоновна Олена Іванівна,
*доктор юридичних наук, професор, член-кореспондент НАПрН
України,
зав. кафедри права інтелектуальної власності та корпоративного
права Національного університету «Одеська юридична академія»*

**ПРАВА ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ У ГАЛУЗІ ІТ У
КОНТЕКСТІ
ОНОВЛЕННЯ ЦИВІЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ**

Україна протягом останніх років значно активізувала зусилля, спрямовані на входження до світових структур, що регулюють процеси створення, набуття прав та використання інтелектуальної власності, і вже є учасницею більшості багатосторонніх міжнародних конвенцій і договорів у цій сфері. Наша держава пройшла непростий шлях формування та становлення засад національної системи правової охорони інтелектуальної власності. За останні роки законодавство у галузі охорони прав інтелектуальної власності зазнало суттєвих змін, наповнилось новим змістом, що позитивно впливає на процеси набуття та захисту прав інтелектуальної власності. Подальше вдосконалення законодавства та механізмів його реалізації у галузі охорони прав інтелектуальної власності є важливим завданням, яке потребує прийняття виважених обґрунтованих рішень щодо доцільності та необхідності внесення змін до відповідних законодавчих актів у цій сфері з огляду на актуалізацію адаптації законодавства України до законодавства ЄС у сфері охорони інтелектуальної власності.

Тому величезного значення набувають наукові розвідки, пов'язані зі сферою права інтелектуальної власності, зокрема, ті, що мають метою створення науково-теоретичного підґрунтя, формування доктрини інтелектуальної власності, що дозволить у подальшому більш ефективно регулювати відповідні відносини.

Говорячи про стан регулювання відносин інтелектуальної власності в Україні, загалом можна констатувати завершення процесу становлення його системи, оскільки на сьогодні існують норми книги четвертої ЦК України та спеціальне законодавство, що певною мірою узгоджене з ними. Враховуючи те, що у главі 35 ЦК України закріплені поняття, об'єкти права інтелектуальної власності, суб'єкти права інтелектуальної власності, їх права, основні засади охорони та захисту прав інтелектуальної власності тощо, можна говорити про те, що певним чином сформована «загальна частина» права інтелектуальної власності, завданням якої є визначення основних категорій та засад у регульованій сфері.

Однак, оскільки чинне законодавство являє собою складну систему, яка зазнає впливу з боку соціального середовища, розвиток законодавства завжди супроводжують проблеми як теоретичного, так і практичного характеру.

Особливістю чинності дії законів України у галузі інтелектуальної власності є те, що, на відміну від Російської Федерації, де з прийняттям книги 4 Цивільного кодексу, присвяченої праву інтелектуальної власності, більшість спеціальних законів втратила чинність, в Україні поряд з ЦК продовжують діяти окремі закони, положення яких не завжди узгоджені з нормами ЦК України. Як приклад, можна згадати закони: «Про авторське право і суміжні права» від 23 грудня 1993 р., «Про розповсюдження примірників аудіовізуальних творів, фонограм, відеограм, комп'ютерних програм, баз даних» від 23 березня 2000 р., «Про охорону прав на винаходи і корисні моделі» від 15 грудня 1993 р. та ін. Важливе значення для регулювання відносин інтелектуальної власності мають також міжнародні угоди.

Разом із тим, попри існування загальної частини права інтелектуальної власності, закріпленої у главі 35 Книги четвертої ЦК України, і на сьогоднішній день у вітчизняній юриспруденції невизначена концепція права інтелектуальної власності. Загалом, при визначення правової природи інтелектуальної власності, зберігаються два основні підходи.

В одному випадку права автора результатів творчої діяльності розглядають як право інтелектуальної власності, а тому відносять до різновиду (хоча і специфічного) права власності. В межах цієї позиції науковцями розроблена пропріетарна концепція прав на результати розумової праці, яка спирається на розуміння права на творчість як природного права людини, започатковане у Франції наприкінці XVIII ст. Її прихильники ототожнюють права авторів та інших осіб на продукти творчої діяльності з правом власності на матеріальні об'єкти [1]. На зазначені об'єкти у автора виникає дві групи прав: особисті немайнові та майнові. Останні є такими самими, як і в праві власності: право володіння, право використання та право розпорядження. При цьому об'єктами права інтелектуальної власності визнаються в основному результати творчої діяльності, якщо вони мають творчий характер, об'єктивно виражені в одній з доступних для сприйняття форм і можуть бути використані людиною для задоволення своїх естетичних потреб чи матеріального виробництва. Пропріетарна теорія права інтелектуальної власності послідовно проводиться у всіх міжнародно-правових актах і через них впливає на моделювання національних законодавств [2].

Інша концепція, яка отримала назву «теорії виключних прав», полягає в тому, що права авторів результатів творчої діяльності розуміються як виключні права, котрі не є правами власника [3]. Виключні права характеризуються такими ознаками: 1) усі права на об'єкти інтелектуальної власності, які є результатом творчої праці, виникають незалежно від волі третіх осіб; 2) усі треті особи є пасивними суб'єктами права. Вони зобов'язані утримуватися від неправомірних дій стосовно нетілесних, нематеріальних результатів творчої праці (творів, винаходів, торговельних марок, знаків для товарів і послуг тощо), так само як стосовно тілесних, матеріальних речей, які є об'єктами права інтелектуальної власності; 3) до кожного з пасивних суб'єктів права у разі, якщо їхні дії будуть протиправними щодо суб'єктів, яким належать права інтелектуальної власності, можна подати відповідні позови [4]. Відповідно до такого підходу право на об'єкти інтелектуальної власності складається з двох правомочностей: права забороняти та/чи дозволяти їх використання всім третім особам.

Слід зазначити, що й концепція ЦК України щодо бачення правової природи права інтелектуальної власності зазнавала трансформацій. Так, проект ЦК України у редакції 1996 р. і навіть у редакції 1999 р. ґрунтувався, швидше, на ідеї визнання за творцями виключних прав на використання результатів інтелектуальної діяльності або засобів індивідуалізації (ст. 429 Проекту ЦК). Про «виключні права» згадувалося і у ст. 430 – 433 Проекту ЦК України.

Проте ст. 418 ЦК України 2003 р., яка містить поняття права інтелектуальної власності, не характеризує його як виключне право особи на результат інтелектуальної, творчої діяльності або на інший об'єкт права інтелектуальної власності.

Разом із тим, ст. 419 ЦК України, визначаючи співвідношення права інтелектуальної власності та права власності, фактично не розглядає їх як категорії одного порядку, враховуючи наявність між об'єктами права інтелектуальної власності та матеріальними об'єктами права власності таких відмінностей: 1) результат інтелектуальної діяльності може бути визнаний об'єктом права інтелектуальної власності лише у суворій відповідності до вимог закону; 2) існування права інтелектуальної власності, хоча воно і є абсолютним, виключним правом, обмежене певним строком. Оскільки право інтелектуальної власності та право власності на річ є самостійними правовими категоріями, передача кожного з цих прав є самостійним юридичним фактом, що породжує, змінює, припиняє самостійні правовідносини. До цього слід додати й те, що способи захисту права

власності, передбачені главою 29 ЦК України на практиці не можуть бути застосованими для захисту права інтелектуальної власності. З урахуванням цієї обставини ст. 432 ЦК України встановлені спеціальні засади та способи захисту права інтелектуальної власності, котрі, до того ж мають помітне публічно-правове забарвлення.

Таким чином, можна зробити висновок, що згідно з сучасною вітчизняною концепцією у цій галузі право інтелектуальної власності фактично не розглядається як особливий різновид права власності, а швидше є юридичною фікцією, «віртуальним» варіантом квазі-речових прав на специфічний об'єкт – результати інтелектуальної, творчої діяльності.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Еременко В. Содержание и природа исключительных прав (интеллектуальной собственности) // Интеллектуальная собственность. – 2000. – № 4. – С. 29.
2. Шишка Р.Б. Охорона права інтелектуальної власності: авторсько-правовий аспект: Монографія. – Харків: Вид-во Нац. ун-ту внутр. справ, 2002. – С. 134.
3. Сіренко І. Юридична природа прав на об'єкти інтелектуальної власності// Українське право.– К.: Українська правнича фундація, 1997.– Число 3.– С.133..
4. Кухар В.І., Афанасьєв В.В., Жуков В.І. Юридична природа права інтелектуальної власності: врахування при вирішенні спорів // Вісник господарського судочинства. – 2005. – № 3. – С. 184-185.

Єрмоленко Володимир Михайлович,

*доктор юридичних наук, професор, завідувач кафедри аграрного,
земельного та екологічного права ім. академіка В.З. Янчука
Національного університету біоресурсів і природокористування
України*

ДЕЯКІ ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ ІТ ПРАВА

Сучасні інформаційні технології щільно увійшли в наше життя, починаючи зі сфери дрібного побуту і закінчуючи глобальними суспільно-політичними явищами. Тому цілком логічною виглядає пропозиція Президента України, який новим трендом розвитку держави обрав реалізацію грандіозної інформаційно-комунікаційної стратегії управління країною через смартфон, яка так і називається «Країна в смартфоні», про що сповіщається на сторінках ЗМІ [1, с. 16]. На жаль, на фоні таких грандіозних задач губляться об'єктивні висновки науковців про початковий рівень нормативно-правового забезпечення сфери ІТ в Україні, який має і надає можливість лише